

Hallituksen esitys Eduskunnalle kätkemisrikosta, luottamusaseman väärinkäyttöä ja velallisen epärehellisyyttä koskevien rikoslain säännöksiä muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan eräiden rikoslain säännösten täydentämistä tai muuttamista talousrikosten torjumiseksi.

Kätkemisrikosta koskevassa säännöksessä on tyhjentävästi mainittu ne niin sanotut esirikokset, joilla saatu omaisuus voi olla kätkemisrikoksen kohteena. Luetteloa ehdotetaan täydennettäväksi siten, että säännöstä voitaisiin soveltaa myös silloin kun esirikoksena on velallisen petos, törkeä velallisen petos tai velallisen vilpillisyys.

Luottamusaseman väärinkäyttöön syyllistyy toisen taloudellisia tai oikeudellisia asioita hoitava henkilö, joka ylittämällä toimivaltansa tai jättämällä tehtävänsä suorittamatta aiheuttaa päämiehelleen vahinkoa. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi tämän rikoksen syyteoikeutta koskevaa säännöstä siten, että se olisi virallisen syytteen alainen silloin, kun teko kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön.

Velallisen epärehellisyyteen syyllistyy henkilö

joka huonontaa todellisesti varallisuusasemaansa taloudellisessa kriisitilanteessa. Virallinen syyttäjä saa nostaa siitä syytteen vain asianomistajan syytepyynnön perusteella. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi velallisen epärehellisyys virallisen syytteen alaiseksi.

Lisäksi rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi rangaistussäännös törkeästä velallisen epärehellisyydestä. Velallisen epärehellisyyttä voitaisiin ehdotuksen mukaan pitää törkeänä, jos velallinen tavoittelee huomattavaa hyötyä, aiheuttaa huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa velkojille tai teko on erityisen suunnitelmallinen. Lisäksi edellytettäisiin, että tekoa olisi pidettävä kokonaisuudessaan törkeänä. Törkeän velallisen epärehellisyyden rangaistusasteikko olisi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
YLEISPERUSTELUT	3	3.3. Velallisen epärehellisyys	11
1. Nykytila	3	3.4. Säännösten ajallinen soveltaminen	12
1.1. Kätkemisrikos	3	4. Esityksen vaikutukset	13
1.2. Asianomistajarikoksista yleensä	3	5. Esityksen valmistelu	13
1.3. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoi- keus	4	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	13
1.4. Velallisen epärehellisyys ja sen syyte oikeus	5	1. Rikoslaki	13
2. Lainsäädäntö eräissä muissa maissa	6	2. Voimaantulo	16
2.1. Kätkemisrikos	6	LAKITEKSTIT	16
2.2. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoi- keus	7	1. Laki rikoslain muuttamisesta	16
2.3. Velallisen epärehellisyys	7	32 luku. Kätkemisrikoksista	16
3. Ehdotetut muutokset ja niiden tavoitteet	8	36 luku. Petoksesta ja muusta epärehellisyy- destä	16
3.1. Kätkemisrikos	8	39 luku. Velallisen rikoksista	17
3.2. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoi- keus	9		

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Kätkemisrikos

Rikoslain nykyisen 32 luvun 1 §:n mukaan kätkemisrikoksen esirikoksia ovat varkaus-, kavallus-, ryöstö-, kiristys-, petos-, kiskontai maksuvälinepetosrikokset. Kysymykseen tulevat rikosten perustekomuodon lisäksi niiden törkeät ja lievät tekumuodot. Kätkemisrikoksena rangaistavaa on kätkeä, hankkia, ottaa huostaansa tai välittää esirikoksella saatua omaisuutta taikka muuten ryhtyä siihen, vaikka tekijä tietää, miten omaisuus on saatu. Perustekomuodon lisäksi rikoslain 32 luvussa on säännökset törkeästä kätkemisrikoksesta (2 §), ammattimaisesta kätkemisrikoksesta (3 §), tuottamuksellisesta kätkemisrikoksesta (4 §) ja kätkemisrikkomuksesta (5 §), jotka kaikki rakentuvat osaksi kätkemisrikoksen tunnusmerkistön varaan.

Kätkemisrikossäännösten tavoitteena on täydentää sitä säännöstöä, jolla pyritään vastustamaan muun kuin tekijän tai rikokseen osallisen hyötymistä teosta ja rikoksen suosimista. Säännöksillä pyritään ehkäisemään omaisuusrikollisuutta vaikeuttamalla rikoksella saadun omaisuuden hyödyntämistä ja toisaalta parantamaan omaisuuden oikean omistajan mahdollisuutta saada omaisuus takaisin. Esirikokseen osallista ei tuomita kätkemisrikoksesta (32 luvun 6 §). Sen vuoksi kätkemisrikoksen esirikoksina ei ole sellaisia rikoksia, joissa kätkemisrikosta vastaava menettely arvostellaan osallisuutena varsinaisen tekijän rikokseen.

1.2. Asianomistajarikoksista yleensä

Rikoslain voimaannpanemisesta annetun asetuksen 16 §:n 1 momentin säännöksen (698/91) mukaan rikokset ovat virallisen syytteen alaisia, jollei toisin ole säädetty. Pääsäännöstä poiketen niin sanottujen asianomistajarikosten syytteesenpano edellyttää asianomistajan syyttämispyyntöä tai hänen omaa syytettään.

Luottamusaseman väärinkäyttöä ja velallisen epärehellisyyttä sekä niiden syyteoikeutta koskevat rikoslain 36 luvun 5 ja 8 §:n sekä 39 luvun 1 ja 9 §:n säännökset uudistettiin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen (769/90) yhteydessä, joka tuli voimaan 1. päi-

vänä tammikuuta 1991. Luottamusaseman väärinkäyttö on pääsääntöisesti asianomistajarikos. Virallinen syyttäjä voi nostaa syytteen ilman syyttämispyyntöä vain, jos erittäin tärkeä yleinen etu sitä vaatii tai jos asioiden hoitaminen perustuu lain tai viranomaisen määräykseen taikka jos rikoksen on tehnyt asianajaja tai muu henkilö, joka on tehtävässään julkisen valvonnan alainen tai siihen rinnastettavissa asemassa. Velallisen epärehellisyys on aina asianomistajarikos.

Asianomistajarikoksia koskee rikoslain 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukainen syyteoikeuden erityinen vanhentumisaika. Asianomistajan on esitettävä syytepyyntö tai nostettava syyte vuoden kuluessa siitä, kun hän on saanut tietää rikoksesta ja sen tekijästä. Asianomistajarikoksia koskee myös syyteoikeuden yleinen, rikoslain 8 luvun 1 §:n mukainen vanhentumisaika. Vanhentumisaajan pituus on porrastettu rikosten törkeysasteen mukaan. Luottamusaseman väärinkäytön ja velallisen epärehellisyyden syyteoikeuden yleinen vanhentumisaika on viisi vuotta rikoksen tekopäivästä tai vahingon syntymisestä, mikäli vahinko ilmenee tekoa myöhemmin. Erittäin tärkeän yleisen edun vaatiessa syytteen nostamista syyteoikeuden vanhentumista koskee rikoslain 8 luvun 1 §:n säännös.

Eräissä tapauksissa on ilmennyt epäselvyyttä syytepyynnön sisällöstä. Asianomistajat ovat saattaneet pyytää poliisia selvittämään, onko henkilö syyllistynyt rikokseen. Tämä poliisille tehty tutkimuspyyntö ei ole kuitenkaan oikeuskäytännön mukaan rikoslain 8 luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu syytepyyntö, jonka perusteella virallinen syyttäjä voisi nostaa syytteen tai joka keskeyttäisi syyteoikeuden erityisen vanhentumisaajan.

Asianomistajarikosten esitutkinta on esitutkintalain (449/87) 3 §:n mukaan pääsääntöisesti sallittu vain asianomistajan rikosilmoituksen tai rangaistusvaatimuksen perusteella. Asianomistajan rikosilmoitusta ei kuitenkaan tarvita, jos syyttäjä voi nostaa syytteen rikoksesta yleisen edun vuoksi.

Aikaisemmin, 1. päivään huhtikuuta 1992 asti, voimassa olleen säännöksen mukaan virallinen syyttäjä sai nostaa syytteen ilman syyttämispyyntöä asianomistajarikoksesta, jos se oli tehty samalla teolla virallisen syytteen alaisen rikoksen kanssa. Tältä niin sanotulta yksitekoiselta rikosten yhtymiseltä eli ideaalikonkurrens-

silta poistettiin tämä vaikutus, kun siirryttiin yhtenäisrangaistusjärjestelmään. Yhtenäisrangaistusjärjestelmää perusteltiin muun muassa sillä, että konkurrenssijärjestelmä aiheuttaa vaikeita rajanveto-ongelmia ja tulkinnanvaraisuutta. Ideaalikonkurrenssiin ei myöskään katsottu liittyvän sellaisia seikkoja, jotka perustelisivat asianomistajarikoksen muuttumisen virallisen syytteen alaiseksi. Tästä syystä syyttämispyyntö on nykyisin velallisen epärehellisyydestä aina ja luottamusaseman väärinkäytöstä pääsääntöisesti välttämätön, jotta niistä voitaisiin tuomita rangaistus, vaikka teko liittyisi muihin rikoksiin.

1.3. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoikeus

Aikaisemmin luottamusaseman väärinkäyttöä vastanneet, niin sanottuna varsinaisena epärehellisyytenä ja asianajajan epärehellisyytenä tunnetut rikokset, olivat pääsääntöisesti asianomistajarikoksia. Uudessa laissa poikkeukset tästä yleissäännöstä ilmaistaan aikaisempaa yleisemmin ja rikoksen virallisen syytteen alaisuutta on laajennettu koskemaan niitä tapauksia, joissa erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.

Luottamusaseman väärinkäytön tekijäpiiri ja tekotapa on määritelty yleisesti. Säännöksen perusteella rangaistaan toisen taloudellisia tai oikeudellisia asioita hoitavan henkilön tahalliset toimivallan ylitykset ja tehtävien laiminlyönnit, jos niistä aiheutuu vahinkoa sille, jonka asioita hänen tulee hoitaa. Tehtävien hoitaminen voi perustua lakiin, viranomaisen määräykseen, sopimukseen tai muuhun oikeustoimeen. Rikoksen tekijöinä voivat olla henkilöt, joiden tehtävänä on hoitaa yhteisön asioita. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi yhteisön hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja. Luottamusaseman väärinkäyttöä koskeva säännös ei sitä vastoin ole yleensä tarkoitettu sääntelemään työntekijän ja työnantajan välistä suhdetta. Työsopimuslaissa (320/70) tarkoitettua työsopimussuhteessa oleva työntekijä ei tavallisesti ole sellaisessa luottamusasemassa, jota kyseinen säännös edellyttää. Niissä tapauksissa, joissa työntekijän toimenkuvaan kuuluu päättää itsenäisesti työnantajaa sitovista taloudellisista tai oikeudellisista asioista, väärinkäytöksistä voidaan kuitenkin rangaista mainitun säännöksen perusteella.

Teko on rangaistava vain tahallisenä. Teki-

jän täytyy olla tietoinen siitä, että hänen menettelynsä ei vastaa päämiehen toimeksiantosta ilmenevää tahtoa tai että se muuten on tekijälle kuuluvan velvollisuuden vastainen. Tahallisuusvaatimukseen kuuluu myös se, että tekijä on pitänyt päämiehelle aiheutuvaa vahinkoa menettelynsä varmana tai varsin todennäköisenä seurauksena. Säännöstä ei siten, niin kuin myös lakivaliokunta (LaVM 6/1990 vp) totesi, ole tarkoitettu pelkästä huolimattomuudesta tai varomattomuudesta tehtyihin laiminlyönteihin tai harkinta- ja arviointivirheisiin.

Luottamusaseman väärinkäyttö esiintyy käytännössä usein muiden rikosten yhteydessä. Lainkonkurrenssi ratkaistaan rikosoikeudellisten periaatteiden avulla, koska sitä koskevia lainsäädännöksiä ei ole. Teosta rangaistaan erikseen luottamusaseman väärinkäyttönä vain mikäli tekoon sisältyy sellaisia piirteitä, jotka eivät tule arvioiduiksi muiden rangaistussäännösten perusteella.

Mikäli tekoon soveltuvat esimerkiksi petoksen, kavalluksen tai väärennyksen rangaistussäännökset, asianomistajan syyttämispyyntöillä ei ole oikeudellista merkitystä, koska mainitut rikokset ovat virallisen syytteen alaisia. Käytännössä asianomistajan ilmoituksella on kuitenkin suuri merkitys rikoksen ilmitulon kannalta.

Asianomistajarikoksiksi on määrätty rikoksia, jotka ovat vähäisiä tai joiden tuomioistuin käsittely voi aiheuttaa uhrille erityistä vahinkoa. Luottamusaseman väärinkäytöllä on lisäksi eräitä ominaispiirteitä, jotka korostavat asianomistajan oman arvioinnin merkitystä. Luottamusaseman perustuessa yksityisoikeudelliseen sopimukseen teolla loukataan ensisijaisesti yksityistä etua. Yleensä sopimusrikkomusta ei ole edes säädetty rangaistavaksi, ja rikoslain 36 luvun 5 §:n määräystä voidaan pitää tässä suhteessa poikkeuksellisenä säädöksenä, jonka soveltamisedellytykset voidaan rajata suppeaksi.

Luottamusasema voi perustua päämiehen ja tehtäviä hoitavan henkilön väliseen sopimukseen ja saada sisältönsä osittain siitä. Aseman ja valtuuksien määräytyessä sopimusehdoissa ja päämiehen antamissa ohjeissa on luontevaa, että niiden laatija arvioi ensisijaisesti, onko sopimusrikkomusta tapahtunut. Sopimuksen osapuolet kykenevät yleensä itse parhaiten arvioimaan rikkomuksen merkityksen ja soveliaimman tavan asian selvittämiseksi.

Luottamusaseman väärinkäyttö voi olla va-

kavuusasteeltaan vähäinen rikos. Asianomistaja saattaa arvioida poliisitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn aiheuttamat haitat saavutettavia etuja suuremmaksi. Ilmeisiä haittoja asian saamasta julkisuudesta ovat esimerkiksi yksityisyyden rajoittuminen tai liike- ja ammatillisuuksien vaarantuminen.

Päätöksentekoa rikosoikeudellisen järjestelmän soveltamisesta ei voida jättää kaikissa tapauksissa yksityisen henkilön harkintaan. Järjestelmän tehokkuus, uskottavuus ja oikeudenmukaisuus edellyttävät, että seuraamusjärjestelmän soveltaminen on mahdollisimman yhdenmukaista. Näiden päämäärien toteutumista heikentää osaltaan syyteharkinnan antaminen rikoksen uhrille. Rikosten ehkäisemisen kannalta on tärkeää, että rikokset selvitetään ja rikosentekijä joutuu vastaamaan teostaan. Niissä tapauksissa, joissa seuraamusjärjestelmän soveltamista ei pidetä tarpeellisena, ratkaisujen pitäisi olla yhdenmukaisia ja perustua toimenpiteistä luopumista koskeviin säännöksiin.

Joissakin tapauksissa yhteiskunnan syyteintressi asianomistajarikoksenkin osalta voi olla niin suuri, että syytteen nostaminen on sallittava vastoin asianomistajan tahtoa. Sen vuoksi syytteen nostaminen ilman syyttämispyyntöä on usein säädetty mahdolliseksi, kun tuomioistuinkäsittely on erittäin tärkeän yleisen edun kannalta välttämätöntä.

Tällainen ratkaisu on omaksuttu myös luottamusaseman väärinkäytön syyteoikeuden sääntelyssä. Säännöksessä käytetyllä ilmaisulla 'erittäin tärkeä yleinen etu' on yleensä tarkoitettu rangaistuksen yleisestävää vaikutusta. Tämän lisäksi sillä viitataan yhdenvertaisuutta ja ennustettavuutta koskeviin periaatteisiin. Oikeuskansleri on antanut 11. päivänä kesäkuuta 1993 virallisille syyttäjille tiedotuksen, joka koskee pankkitoimintaan liittyvien rikosten asianomistajaluonnetta. Yksi käsitellyistä rikoksista on luottamusaseman väärinkäyttö. Oikeuskanslerin mukaan se on virallisen syytteen alainen esimerkiksi silloin, kun rikollinen toiminta on jatkuvaa tai laajaa taikka se koskee huomattavan suuria varallisuusarvoja. Oikeuskanslerin esimerkkiluettelo on sama, joka on hallituksen esityksessä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäiseksi vaiheeksi (HE 66/1988 vp) markkinointirikosten syyteoikeutta (rikoslain 30 luvun 12 §) koskevilla perusteluissa.

Luottamusaseman väärinkäytöstä ja sitä

edeltäneestä niin sanotusta varsinaisesta epärehellisydestä sekä asianajajan epärehellisydestä on vuosina 1987—1991 tuomittu rangaistukseen 4—7 henkilöä vuosittain.

1.4. Velallisen epärehellisyys ja sen syyteoikeus

Velallisen epärehellisyys rangaistaan velkojen taloudellisia etuja todellisesti vahingoittava velallisen toiminta taloudellisessa kriisitilanteessa. Säännöksessä on tyhjentävä luettelo tekotavoista: omaisuuden hävittäminen, lahjoittaminen tai muunlainen luovuttaminen ilman hyväksyttävää syytä, siirtäminen ulkomaille velkojen ulottumattomiin ja velvoitteiden perusteeton lisääminen. Nämä teot ovat rangaistavia, jos ne vaikuttavat velallisen kykyyn suoriutua takaisinmaksuvelvoitteistaan ja aiheuttavat hänen maksukyvyttömyytensä tai maksukyvyttömyyden oleellisen pahenemisen. Lisäksi edellytetään, että tekijä tietää olemassa olevien tai odotettavien taloudellisten vaikeuksien takia tekojensa voivan vahingoittaa velkojensa taloudellisia etuja.

Tunnusmerkistöjä koskevien erojen lisäksi velallisen epärehellisyys poikkeaa velallisen petoksesta siinä suhteessa, ettei sillä ole rikoslaisa törkeämpää tai lievempää tekemuotoa koskevaa rangaistussäännöstä. Hallituksen esityksessä (HE 66/1988 vp) törkeän tekemuodon tarpeettomuutta perustellaan sillä, että takaisinmaksusäännöstö ja tekijän vahingonkorvausvastuu turvaavat riittävän tehokkaasti velkojen taloudellisia etuja. Lisäksi velallisen jouutuessa täytäntöönpano- tai selvitysmenettelyyn muutoin velallisen epärehellisyys arvioitavaa tekoa voitaisiin pitää ankaramman rangaistuksen sisältävänä törkeänä velallisen petoksena. Lievempi tekemuoto ei ole puolestaan mahdollinen, koska perustunnusmerkistö edellyttää maksukyvyttömyyden aiheuttamista tai olennaista huonontamista.

Tuomioistuinten rangaistuskäytäntöä tarkasteltaessa on huomattava, että rikoslain 39 luvun säännökset ovat olleet voimassa vasta vuoden 1991 alusta lukien ja käytettävissä ovat vain mainitun vuoden tilastotiedot alioikeuksien tuomitsemista rangaistuksista. Näistä syistä johtuen rangaistuskäytännöstä ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Velallisen epärehellisydestä tuomittiin rangaistukseen yleisissä alioikeuksissa vuonna 1991 yhteensä 40 henkilöä, joista tuomittiin

sakkoihin 11 ja vankeuteen 29. Vankeusrangaistuksista neljä oli ehdotonta ja 25 ehdollista. Ehdollisten vankeusrangaistusten pituuden keskiarvo oli noin viisi kuukautta ja ehdottomien noin kymmenen kuukautta. Vankeusajan pituus vaihteli yhden kuukauden ja vuoden ja viiden kuukauden välillä.

Velallisen petoksesta oli syytettynä 16 henkilöä, joista yksi jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. Tuomituista kahdeksalle määrättiin sakkoja ja seitsemän tuomittiin vankeusrangaistukseen. Kaikki vankeusrangaistukset olivat ehdollisia. Niiden pituuden keskiarvo oli noin neljä kuukautta. Vankeusajan kesto vaihteli yhdestä kymmeneen kuukauteen, ainoastaan yhden ollessa yli kuusi kuukautta.

Törkeästä velallisen petoksesta tuomittiin rangaistukseen seitsemän henkilöä. Kaikki rangaistukset olivat ehdollisia vankeusrangaistuksia. Vankeuden pituus oli keskimäärin noin kahdeksan kuukautta. Rangaistukset vaihtelivat neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen viiteen kuukauteen.

Rangaistuskäytäntöä koskevien johtopäätösten tekemistä vaikeuttaa edellä mainittujen syiden lisäksi tuomioistuimissa käsiteltyjen tapauksien pieni lukumäärä ja rangaistuksen määrittämisessä huomioitava rikosten yhtyminen. Eräitä varovaisia päätelmiä voidaan kuitenkin tehdä, kun verrataan keskenään velallisen epärehellisydestä, velallisen petoksesta ja törkeästä velallisen petoksesta tuomittuja rangaistuksia. Näyttää siltä, että rangaistukset velallisen epärehellisydestä vaihtelevat enemmän ja ovat ankarampia kuin velallisen petoksesta tuomitut rangaistukset. Rangaistukset velallisen epärehellisydestä ulottuvat noin 30 päiväsakosta lähes puoleentoista vuoteen vankeutta. Samanlaisen rangaistusasteikon käsittävistä velallisen petoksesta tuomitut rangaistukset ovat lievempiä ja ulottuvat noin kymmenestä päiväsakosta noin yhdentoista kuukauden vankeusrangaistukseen. Edellisestä rikoksesta tuomittiin sakkorangaistuksia 28 prosenttia kaikista tapauksista, kun taas jälkimmäisestä 50 prosenttia. Näitä velallisen rikoksia koskeva erilainen rangaistuskäytäntö korostuu, kun otetaan vielä huomioon se, että kaikki velallisen petoksesta ja törkeästä velallisen petoksesta tuomitut vankeusrangaistukset olivat ehdollisia. Velallisen epärehellisydestä tuomitut vapausrangaistukset lähenevät ankaramman rangaistusasteikon (vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta) omaavan törkeän velallisen

petoksen rangaistuskäytäntöä. Velallisen epärehellisydestä tuomituista kaikista vankeusrangaistuksista sijoittui 82,5 prosenttia törkeästä velallisen petoksesta käytyille neljän kuukauden ja noin puoleentoista vuoden rangaistusvälille.

Ennen 1. päivää tammikuuta 1991 voimaan tullutta rikoslain 39 luvun uudistamista olivat tärkeimmät velallisen rikokset rangaistavia vain konkurssimenettelyn yhteydessä tehtyinä. Nykyään luvun rangaistussäännökset suojaavat entistä laajemmin myös velkojen virallisellistyksen ulkopuolella tehdyiltä velkojen taloudellisten etujen loukkauksilta.

Rikoslain 39 luvun rikoksista velallisen epärehellisyys, velallisrikkomus ja velkojansuosinta ovat asianomistajarikoksia. Asianomistajia ovat velallisen epärehellisyysessä rikoslain 39 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan velallisen teon aikaiset tunnetut velkojat. Virallinen syyttäjä saa nostaa tästä rikoksesta syytteen vain mikäli asianomistaja ilmoittaa sen syytteeseen pantavaksi. Toisin kuin eräissä muissa asianomistajarikoksissa, virallinen syyttäjä ei ole toimivaltainen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Velallisen petos ja sen törkeä tekemuoto ovat virallisen syytteen alaisia. Rikoslain 39 luvun uudistaminen ei oleellisesti muuttanut syyteoitteita koskevia säännöksiä.

Velallisen epärehellisuuden ja velkojansuosinnan asianomistajarikosasemaa on perusteltu sillä, että ne kohdistuvat ensisijaisesti velkojen yksityisiin taloudellisiin etuihin. Asianomistaja voi tällöin itse päättää, haluaako hän saattaa rikoksen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Velallisrikkomuksessa teko kohdistuu maksuvaikeuksista johtuneeseen täytäntöönpano- tai selvitysmenettelyn luotettavuuteen. Kyseessä on kuitenkin luonteeltaan vähäinen rikos, josta voi seurata ainoastaan sakkorangaistus. Edellyttämällä asianomistajan syytepyyntöä uskotaan parannettavan rikosoikeudellisen järjestelmän tarkoituksenmukaisuutta, koska yhteiskunnan ja velkojen kannalta vähämerkityksiset teot jäävät tuomioistuinmenettelyn ulkopuolelle.

2. Lainsäädäntö eräissä muissa maissa

2.1. Kätkemisrikos

Kätkemisen esirikosten vertailua vaikeuttaa se, että rikokseen osallisuutta koskevat sään-

nökset poikkeavat jossakin määrin toisistaan. Jos rangaistava osallisuus on määritelty laajasti, niin vastaavasti kätkemisrikosten merkitys on vähäisempi eikä esirikosten täsmällinen määrittely ole tärkeää. Esirikosten valintaan vaikuttaa myös se, miten rikosten tunnusmerkit on laadittu. Joissakin maissa tietyn rikoksen tunnusmerkistö sisältää omaisuuden siirtymisen rikoksella, toisessa maassa saman niminen rikos ei aina käsitä tätä tunnusmerkistökäytännöllä. Esimerkiksi velallisen petosta vastaava rangaistussäännös voi eri maissa tässä suhteessa poiketa toisistaan.

Pohjoismaista laajimman esirikosten alan sisältää Ruotsin laki. Sen mukaan esirikoksena voi olla mikä tahansa rikos, jolla omaisuus on saatu haltuun. Tämä ei tarkoita sitä, että esirikoksena voisi käytännössä olla mikä tahansa rikos. Esimerkiksi velallisen rikoksia ei ole pidetty kätkemisen esirikoksena (Förmögenhetsbrottsutredningen SOU 1983:50). Norjassa esirikoksena voivat olla rikokset (forbrydelse) mutta eivät rikkomukset (forseelse) lukuunottamatta näpistystä ja löytötavaran kavallusta. Tanskassa esirikoksina on nimenomaan mainittu varkaus, löytötavaran kavallus, kavallus, petos, tietokonepetos, epärehellisyys, kiristys, velallisen petos ja ryöstö.

Saksan liittotasavallan rikoslaissa esirikoksia ei ole nimetty, mutta oikeuskäytännössä esirikoksina on pidetty esimerkiksi omaisuusrikoksia, konkurssirikoksia ja avustuspetoksia. Myöskään Itävallan rikoslaissa ei ole rajoitettu esirikosten alaa.

2.2. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoikeus

Ruotsissa luottamusaseman väärinkäyttöä vastaavan rikoksen tavallinen tekemuoto on pääsääntöisesti virallisen syytteen alainen. Se on asianomistajarikos, jos tekijä ja uhrin ovat tarkemmin määritellyssä läheisessä henkilökohdassa suhteessa toisiinsa. Yleisen edun vuoksi virallinen syyttäjä voi kuitenkin nostaa syytteen myös tällaisissa tapauksissa. Rikoksen törkeä tekemuoto on aina virallisen syytteen alainen.

Norjassa vastaavan rikoksen perusmuoto on yleensä asianomistajarikos. Se on virallisen syytteen alainen, jos teko kohdistuu yleiseen luottamukseen, tekijä on syyllistynyt useampaan, eri henkilöihin kohdistuviin tekoihin tai muut yleiset syyt edellyttävät syytteen nostamista.

Teon tavallinen ja törkeä tekemuoto ovat asianomistajarikoksia, jos rikoksentekijä on uhrille läheinen henkilö. Yleisen edun vaatiessa syytepyyntö ei kuitenkaan ole tarpeen.

Tanskassa luottamusaseman väärinkäyttöön rinnastettavat teot ovat virallisen syytteen alaisia.

Saksassa luottamusaseman väärinkäyttöön rinnastettavissa oleva rikos on virallisen syytteen alainen, jollei tekijä ole asianomistajalle läheinen henkilö.

2.3. Velallisen epärehellisyys

Velallisen rikoksia koskevien rangaistussäännösten oikeusvertailua vaikeuttaa eri oikeusjärjestelmien toisistaan poikkeavat systematisointitavat. Eräissä rikoslaissa asetetaan velkojen taloudellisten etujen loukkaamisen rangaistavuuden edellytykseksi konkurssi tai muu velkojen virallisselvitys.

Velallisen epärehellisyyttä ja velallisen petosta vastaavat rangaistussäännökset on Ruotsissa sijoitettu samaan pykälään kahdeksi eri momentiksi. Niiden törkeän tekemuodon säännöksessä ei ole tyhjentävää luetteloa ankaroitamisperusteista. Tekoa arvioitaessa on erityisesti otettava huomioon väärin tietojen vahvistaminen valalla, väärän asiakirjan tai harhaanjohtavan kirjanpidon käyttäminen ja rikoksen huomattava laajuus.

Norjassa ja Tanskassa törkeän tekemuodon määrittely on jätetty avoimeksi. Norjan rikoslaissa mainitaan nimenomaisena ankaroittamisperusteena huomattava vahinko ja Tanskassa tekojen lukuisuus.

Saksassa rikosta voidaan pitää törkeänä, jos teolla tavoitellaan taloudellista hyötyä, tietoisesti vaarannetaan tekijälle uskottua, useiden henkilöiden omaisuutta tai aiheutetaan useille henkilöille taloudellista hätää.

Ruotsissa velallisen rikokset ovat yleensä virallisen syytteen alaisia. Rikos, jossa taloudellisessa kriisitilanteessa oleva velallinen tahallisesti tai törkeästi tuottamuksesta huonontaa taloudellista asemaansa, on kuitenkin virallisen syytteen alainen ainoastaan yleisen edun perusteella. Rikoksen tekotapoja ovat liiketaloudellisesti kestäättömän toiminnan jatkaminen, tuhlaavainen elämä, taloudellisten riskien ottaminen, harkitsematon velvoittautuminen tai muu niihin verrattavissa oleva teko.

Norjassa ja Saksassa velallisen rikokset ovat

virallisen syytteen alaisia, samoin pääsääntöisesti Tanskassa. Poikkeuksena on velallisen petos, jolla ei ole loukattu vakuusoikeutta.

3. Ehdotetut muutokset ja niiden tavoitteet

3.1. Kätkemisrikos

Kätkemisrikoksen esirikoksena ei nykyisin ole mainittu velallisen rikoksia. Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen yhteydessä päädyttiin tähän ratkaisuun kätkemisrikoksen perustavoitteen johdosta. Kätkemisrikoksessa on kysymys ryhtymisestä toisen henkilön rikoksella hankkimaan omaisuuteen. Jos omaisuuteen ryhtynyt itse on osallinen omaisuuden saantiin liittyvään rikokseen, säännöstä ei voida soveltaa. Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 66/88 s. 104) asia on todettu seuraavasti:

”Lisäksi on huomattava, että voimassa olevaan lain mukaan kätkemisrikoksista ei tuomita sitä, joka on ollut osallinen esirikokseen. Tämän rajoituksen vuoksi eräät sellaiset rikokset, jotka sinänsä voisivat olla kätkemisrikoksen esirikoksia, nykyisin käytännössä syrjäyttävät kätkemisrikoksen. Esimerkiksi ryhtyminen konkurssissa tai ulosmittauksessa salattuun omaisuuteen lieenee käytännössä jokseenkin poikkeuksetta arvosteltava osallisuudeksi itse salaamisrikokseen.”

Käytäntö viittaa siihen, että mainittu arvio ei ole kaikin osin toteutunut. Konkurssipesään kuuluvaa omaisuutta salataan useissa konkurseissa ja tällaista omaisuutta myydään tai muuten välitetään ulkopuolisille joko selvään alihintaan tai ilmaiseksi. Vastoin odotuksia, tällaisiin kätkemisrikoksiin rinnastettaviin tekoihin syyllistyneitä ei ole asetettu syytteeseen. Säännöstö toimii ilmeisesti odotetulla tavalla silloin, kun omaisuuden alihintaan myyminen tai vastikkeeton luovuttaminen tapahtuu konkurssia edeltävän taloudellisen kriisitilan aikana, jolloin omaisuutta luovuttavan velallisen menettelyä voidaan arvostella velallisen epärehellisyyttä koskevan säännöksen nojalla ja vastaanottajan menettelyä mahdollisena osallisuutena tuohon rikokseen.

Ongelmallisiksi osoittautuneissa tapauksissa omaisuutta myyvä tai luovuttava henkilö on yleensä syyllistynyt velallisen petokseen. Tästä rikoksesta tuomitaan velallinen, joka hankki-

akseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä

1) salaa omaisuuttaan,

2) ilmoittaa kokonaan tai osittain perustetun taikka valeoikeustoimeen perustuvan velvoitteen,

3) antaa muun väärän tai harhaanjohtavan tiedon velkojien kannalta merkityksellisesti sekasta, tai

4) jättää ilmoittamatta velan.

Velallisen petos on törkeä, jos siinä tavoitellaan huomattavaa hyötyä tai velallinen vahvistaa väärän tai harhaanjohtavan tiedon tuomioistuimessa oikeaksi ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Nykyiseen käytäntöön ovat ilmeisesti vaikuttaneet useat syyt. Velallisen petos on ensiksikin niin sanottu erikoisrikos, johon tekijänä tai rikoskumppanina voi syyllistyä vain velallinen. Toiseksi velallisen petoksen jälkeen tapahtuva omaisuuden luovuttaminen voidaan tekijän osalta arvostella niin sanotuksi rankaisemattomaksi jälkiteoksi, jolloin mahdollinen osallisuus tuohon rikokseen saattaa jäädä havaitsematta ja selvittämättä, vaikka periaatteessa ei olisikaan estettä tuomita osallisuudesta tuollaiseen tekoon. Velallinen voi luovutuksen yhteydessä syyllistyä esimerkiksi kavallukseen tai velallisen epärehellisyyteen. Pääasiallisena syyinä nykyiseen käytäntöön on ilmeisesti voimassa olevan lainsäädännön vaikeataajuisuus.

Suhtautuminen kätkemisrikoksiin on jyrkentyntä. Nämä rikokset nähdään entistä enemmän itsenäisinä muuta rikollisuutta edistävänä tekoina, joiden rangaistavuutta ei ole syytä johtaa esirikoksen vakavuudesta. Kätkemisrikossäännösten uudistaminen rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa sisälsi jo näiden rikosten rangaistustason irrottamisen siitä esirikoksesta, jolla omaisuus oli saatu. Vielä pitemmälle menevä muutosehdotus sisältyy hallituksen esitykseen rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä (HE 180/1992 vp). Sen mukaan kätkemisrikossäännöstä täydennettäisiin uudella rahanpesua koskevalla momentilla. Kätkemisrikoksesta tuomittaisiin myös se, joka ottaa vastaan, muuntaa, luovuttaa tai siirtää sellaisia varoja tai muuta omaisuutta, jonka tietää olevan rikoksella hankittua tai sen tilalle tullutta, kun tarkoituksena on varojen tai omaisuuden laitoman alkuperän peittäminen tai hävittäminen taikka rikosentekijän avustaminen välttämään

rikoksen oikeudelliset seuraamukset (1 kohta). Rangaistavaa olisi lisäksi peittää tai häivyttää tällaisen omaisuuden todellinen luonne, alkuperä, sijainti tai siihen kohdistuvat määräämistimet tai oikeudet taikka salata tällaista seikkaa koskeva tieto, jos tekijä on lain mukaan velvollinen sen ilmoittamaan (2 kohta).

Edellä mainitun kehityksen valossa on erityisen haitallista, jos tämän tyyppisen rikollisuuden yksi keskeinen menettelytapa jää säännösten vaikeatajuisuuden vuoksi käytännössä ranskaisematta. Ehdotetut säännökset rahanpesutakaan eivät ilmeisesti riitä korjaamaan nykykäytäntöön muodostunutta epä johdonmukaisuutta.

Selkein tapa välttää nykyiset ongelmat on täydentää voimassa olevaa kätkemisrikossäännöstä siten, että se koskisi myös niitä kätkemistekoja, jotka kohdistuvat velallisen petosrikoksella saatuun omaisuuteen. Tällainen säännös olisi selkeä niin kansalaisten kuin lakia soveltavien viranomaisienkin kannalta. On pelättävissä, että nykyinen säännöstö on voinut hämärtää käsitystä siitä, miten tulisi menetellä, jos konkurssiin mennyt velallinen tarjoaa pesään kuuluvaa omaisuutta toiselle ostettavaksi tai muuten vastaanotettavaksi.

Systemaattiselta kannalta tällainen säännös on jonkin verran ongelmallinen, koska velallisen petos ei näissä tapauksissa merkitse omaisuuden siirtymistä rikosentekijälle vaan kysymys on siitä, ettei omaisuutta luovuteta velkojien tyydyttämiseen. Varsinkin silloin kun velallinen omistaa kysymyksessä olevan omaisuuden, puhuminen esimerkiksi salatun omaisuuden saamisesta rikoksella vaikuttaa harhaanjohtavalta. Toisaalta kavalluksessa asetelma on paljolti samanlainen. Olennaista on, että asianomaisella ei ole oikeutta omaisuuden siirtämiseen toiselle.

Velallisen petostyyppisiä tekoja koskevat säännökset poikkeavat useimmissa rikoslain luvuissa omaksutusta kirjoittamistavasta siinä, että myös ilman hyötymistarkoitusta joko tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta tehty velallisen petos on rangaistava (velallisen vilpillisyys, 39 luvun 5 §). Velallisrikkomus (39 luvun 6 §) taas on paitsi velallisen petoksen myös velallisen vilpillisyyden lievä tekemuoto. Johdonmukaisuus puoltaisi kätkemisrikoksen ulottamista koskemaan kaikkia mainittuja tekemuotoja. Varsinkin velallisrikkomuksen lisääminen kätkemisrikoksen esirikoksiin saattaisi kuitenkin käytännössä rasittaa konkurssiin

kohdistuvaa rikostutkintaa suuntaamalla sitä vähäisiin rikkomuksiin. Sen vuoksi ehdotetaan, että kätkemisrikoksen esirikoksiin lisättäisiin vain velallisen petos, törkeä velallisen petos ja velallisen vilpillisyys.

3.2. Luottamusaseman väärinkäytön syyteoikeus

Luottamusaseman väärinkäyttö on nykyisen lain mukaan virallisen syytteen alainen seuraavissa tapauksissa:

— erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista

— tekijän asema perustuu lakiin tai viranomaisen määräykseen

— tekijä on asianajaja tai muu henkilö, joka on tehtävässään julkisen valvonnan alainen tai siihen rinnastettavassa asemassa

Rikos on virallisen syytteen alainen kahdessa viimeksi mainitussa erityistapauksessa, koska tekijään kohdistuu yleinen luotettavuusvaatimus tai hän on julkisen valvonnan alainen. Jos luottamusaseman väärinkäyttö kohdistuu yhteisöön tai säätiöön, teko ei ole virallisen syytteen alainen vielä sillä perusteella, että asianomistaja — yhteisö tai säätiö — on julkisen valvonnan alainen. Teko on virallisen syytteen alainen vain, jos rikosentekijä on julkisen valvonnan alainen. Vaikka esimerkiksi talletuspankit ja vakuutusyhtiöt ovat julkisen valvonnan alaisia, niihin kohdistuvat luottamusaseman väärinkäytökset ovat asianomistajarikoksia, jollei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Tämä johtuu siitä, että niiden puolesta toimivat henkilöt, esimerkiksi johtajat tai toimitusjohtajat, eivät ole rikoslain 36 luvun 8 §:ssä tarkoitettussa mielessä julkisen valvonnan alaisia. Julkisyhteisön asioita hoitavia henkilöitä on puolestaan lain perusteluiden mukaan pidettävä tehtävässään julkisen valvonnan alaisina. Virallisen syyttäjän syyteoikeus vaihtelee siis sen mukaan, minkälaiseen oikeushenkilöön luottamusaseman väärinkäyttö kohdistuu.

Asianomistajan syyteharkintaan saattavat vaikuttaa eräät sellaiset tekijät, joita ei voida pitää julkisen edun tai kriminaalipoliittisten tavoitteiden mukaisina. Asianomistaja voi välttää rikoksen julkista selvittämistä salataksaan oman myötävaikutuksensa rikokseen. Rikoksen tekeminen on voinut olla mahdollista,

esimerkiksi puutteellisen organisaation sisäisen tarkastuksen tai riskien ottamista suosivan yrityskulttuurin vuoksi. Asianomistaja voi pitää syytteen nostamista omalta kannaltaan hyödyttömänä, koska rikosoikeudellisilla seuraamuksilla ei ole hänen kannaltaan merkitystä. Asianomistajalle voi olla tärkeämpää vahingonkorvauksen saaminen ja väärinkäytöksen pitäminen pois julkisuudesta.

Asianomistajarikoksen ja virallisen syytteen alaisen rikoksen tekijät ovat syyteharkinnan kannalta erilaisessa asemassa. Päädettyäessä kumpaan ryhmään rikos kuuluu on otettava huomioon myös se, ettei rikoksentehtyjä aseteta epäoikeudenmukaisesti eri asemaan. Sitä, hoitaako luottamusasemassa oleva henkilö yksityis- vai julkisoikeudellisen yhteisön asioita, ei voida pitää yksistään riittävänä perusteena syyteoikeuden erilaiselle järjestelylle.

Rikoksen ollessa pääsääntöisesti asianomistajarikos ja erittäin tärkeän yleisen edun niin vaatiessa virallisen syytteen alainen säännöksen tulkinta voi yksittäisissä tapauksissa olla vaikeaa ja jättää varsin paljon harkintavaltaa viralliselle syyttäjälle. Lopullisen ratkaisun erittäin tärkeän yleisen edun vaatimuksesta tekee syytetä käsittelevä tuomioistuin. Syyteoikeuden nykyisestä sääntelytavasta voi olla seurauksena epäyhtenäinen syyttämiskäytäntö ja pidättäytyvä suhtautuminen virallisen syytteen nostamiseen. Käytäntöä voidaan ohjata esimerkiksi oikeuskanslerin yleisohjein, mutta parempi lopputulos saavutetaan tarkentamalla syyteoikeutta koskevaa säännöstä.

Vaikka luottamusaseman väärinkäyttöä koskeva säännös on säädetty vasta joitakin vuosia sitten, rikoksen syyteoikeutta on syytä harkita uudelleen. Säännöksessä tarkoitettuja tekoja, joissa aikaisemmin oli kysymys lähinnä erilaisten asiamiesten tekemistä tahallisista väärinkäytöksistä, on ilmennyt myös sellaisessa liiketoiminnassa, joka on julkisen valvonnan alaista. Nykyinen syyteoikeuden rajoitus on vaikeuttanut epäiltyjen rikosten esitutkintaa, koska tutkinta on edellyttänyt asianomistajan syytepyyntöä. Syytepyyntö on sitä paitsi esitutkinnan kannalta tärkeämpi kuin aikaisemmin, koska rikoslain 7 luvun uudistuksen myötä poistui mahdollisuus tutkia virallisen syytteen alaisten rikosten kanssa samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvia asianomistajarikoksia ilman syytepyyntöä. Syytepyyntö on voinut jäädä tekemättä tai viivästyä, koska asianomistajan asemassa olevassa yhteisössä on oltu epävar-

moja, onko kysymyksessä rikos. Joissakin tapauksissa asiaan on saattanut vaikuttaa myös tavoite turvata omia saatavia pyrkimällä selvittämään asia yhteisön ja rikokseen epäillyn henkilön kesken. Näin varsinkin niissä tapauksissa, joissa rikosepäily on epävarmalla pohjalta. Erityisen ongelmalliseksi tällainen menettely on koettu sen vuoksi, että kysymyksessä olevia yhteisöjä kohtaan tunnettava luottamus perustuu osaltaan viranomaisvalvontaan. Asiaa on korostanut vielä se, että yhteiskunta on asettunut turvaamaan talletuspankkien toiminnan siten, ettei niiden taloudellisista vaikeuksista aiheutuisi vahinkoa tallettajille. Yhteiskunnan velvoitteiden kasvaminen on nostanut esiin kysymyksen yhteiskunnan toimintaoikeuksien vastaavasta laajentamisesta.

Uudessa tilanteessa nykyinen syyteoikeuden järjestely ei ole enää tyydyttävä. On tarkoitukseenmukaista vahvistaa yhteiskunnan toimintamahdollisuuksia siltä osin, kuin sillä valvonnan ja taloudellisen tuen muodossa on osaltaan vastuu kysymyksessä olevien yhteisöjen toiminnasta. Tällä tavoin voidaan jouduttaa asioiden selvittämistä. Laajennettu syyteoikeus on paremmin tasapainossa lisääntyneen vastuun kanssa. Nykyistä säännöstä voidaan pitää myös jossakin määrin epäjohtomukaisena, koska virallisen syyttäjän syyteoikeus perustuu vain tekijän erityisasemaan. Nykyistä laajempaa virallisen syyttäjän syyteoikeutta puoltaa-kin lisäksi se, että julkisen valvonnan merkitys näiden rikosten torjunnassa on usein riippumaton siitä, kohdistuuko valvonta vain rikoksen-tekijään hänen erityisasemansa perusteella vai koko kysymyksessä olevaan toimintaan. Viralliselle syyttäjälle on perusteltua antaa syyteharkintavalta sekä silloin, kun rikoksentehtyjä on yhteiskunnallisesti merkittävässä tehtävässä taikka asemassa ja teko liittyy tähän asemaan, että silloin, kun rikos kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen oikeusyhteisöön.

Ehdotuksen mukaan virallisen syyttäjän syyteoikeutta laajennettaisiin siten, että luottamusaseman väärinkäyttö tulisi virallisen syytteen alaiseksi myös silloin, kun rikos kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön. Muutoksella lisättäisiin viranomaisten toimivaltuuksia tutkia valvottaviin oikeushenkilöihin kohdistuneita rikoksia oma-aloitteisesti ja nostaa niistä tarvittaessa syyte. Tällä tavoin tehostettaisiin myös luottamusaseman väärinkäyttöä koskevan kielon yleisestävää vaikutusta ja säännöksen so-

veltaminen olisi aikaisempaa yhtenäisempää ja helpommin ennustettavaa.

Luottamusaseman väärinkäyttö pysyisi edelleen pääsääntöisesti asianomistajarikoksena. Sanotulla rikoksella on edellä mainittuja asianomistajarikoksille tyypillisiä piirteitä, joiden perusteella syyteoikeus voidaan yleensä rajoittaa asianomistajan käytettäväksi.

Rikoksen muuttaminen virallisen syytteen alaiseksi vaikuttaa myös syyteoikeuden vanhentumiseen, koska asianomistajarikoksilla on erityinen yhden vuoden pituinen vanhentumisaika. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan virallisen syytteen alaisen rikoksen, jonka enimmäisrangaistus on vuodesta kahteen vuotta vankeutta, syyteoikeus vanhentuu viidessä vuodessa. Tämä säännös soveltuu myös luottamusaseman väärinkäyttöön silloin, kun se ei ole asianomistajarikos.

3.3. Velallisen epärehellisyys

Rangaistussäännösten porrastamisella voidaan sekä ohjata että rajoittaa lainkäyttäjän harkintavaltaa. Törkeysluokitus samalla myös ilmentää lainsäätäjän käsitystä rikoksen vakavuudesta.

Velallisen epärehellisyyden ja velallisen petoksen tekotavat voivat olla käytännössä varsin lähellä toisiaan ja niiden haitallisuus ja moitittavuus voivat olla samanasteista. Nämä rangaistussäännökset on jäsennetty sillä perusteella, huonontako teko velallisen varallisuusasemaa tosiasiallisesti vai näennäisesti. Velallisen petoksen rangaistussäännöksellä suojataan velkojen selvitys- ja täytäntöönpanomenettelyn oikeellisuutta. Tähän rikokseen syyllistyy velallinen, joka täytäntöönpano- tai selvitysmenettelyssä pyrkii erehdyttämällä vaikuttamaan menettelyn kulkuun hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä.

Vararikkkoteolla välittömästi loukattujen velkojen asemaa suojaavat takaisinsaantisäännökset ja velallisen vahingonkorvausvastuu. Yhteiskunnan kannalta näillä reparatiivisilla toimilla ei ole kuitenkaan riittävää käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta. On edelleen ilmeistä, että velallisen rikosten, myös velallisen epärehellisyyden, vaikutukset ulottuvat laajalti rikoksella välittömästi loukatun tahon ulkopuolelle. Eräitä esimerkkejä tällaisista vaikutuksista ovat velkojayritykselle aiheutuvat taloudelliset vaikeudet, kilpailun vääristyminen ja lopullisten

taloudellisten vahinkojen säilyttäminen yhteiskunnan maksettavaksi kohonneiden hintojen ja verojen muodossa. Velallisen rikoksia koskevien säännösten tarkoituksena ei myöskään ole suojata pelkästään yksittäisten velkojen taloudellisia etuja, vaan yleisemmin luotonannon perustana olevaa luottamusta velallisen rehelliseen menettelyyn, myös hänen joutuessaan mahdollisiin taloudellisiin vaikeuksiin.

Vararikkkoteoon syyllistyneitä ei ole syytä asettaa eri asemaan pelkästään velalliseen mahdollisesti kohdistettavien täytäntöönpano- tai selvittelytoimien vuoksi, joiden alkaminen voi olla tekijästä riippumatonta. Oletamus vakavien velallisen epärehellisyyserikosten arvostelusta velallisen petoksena tai sen törkeänä tekemuotona ei näytä toteutuneen. Velallisen petoksen perustunnusmerkistö ja sen törkeä tekemuoto edellyttävät velallisen joutumista täytäntöönpano- tai selvitysmenettelyyn ja se rajaa osan vakavista vararikkkoteoista näiden säännösten ulkopuolelle. Tunnusmerkistöjen systematisoinnissa omaksuttu jaottelu tosiasiallisesti ja näennäisesti huonontavien vararikkkotekojen välillä sekä tekotapojen täsmällinen ja tyhjentävä luettelointi ei ole mahdollistanut velallisen epärehellisyyden pitämistä törkeänä velallisen petoksena, vaikka sen vakavuusaste sitä edellyttäisikin.

Velallisen epärehellisyys on asianomistajarikos kun taas velallisen petos on virallisen syytteen alainen rikos. Velallisen petoksen tunnusmerkistössä on luettu rikoksen tekotavat, mutta eräissä tapauksissa tosiasiallisten ja näennäisten vararikkkotekojen erottaminen toisistaan on vaikeaa ja tulkinnanvaraista. Silloin kun teko toteutetaan oikeustoimen muodossa, ratkaisu edellyttää vaoikeustoimien erottamista täytäntöönpanokelpoisen omaisuuden todellisesta vähentämisestä. Teon luonteesta päättää rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin. Koska velallisen epärehellisyyden ja velallisen petoksen syyteoikeus on säännelty eri tavoin, vararikkkoteon luonne määrää myös kenellä on rikoksesta syyteoikeus. Lainsäädännössä on pyrittävä syyteoikeuden niin selkeään säätelyyn, että sen ulottuvuus olisi suhteellisen varmasti tiedettävissä ennen tuomioistuinkäsittelyä.

Velallisen rikoksissa rikosilmoituksen tai syyttämispyyntöön esittämiskynnys on ilmeisesti melko korkea, vaikka lainsäädäntö ei aseta niitä erityisasemaan muihin asianomistajarikoksiin nähden. Taloudellisen rikollisuuden

luonteesta johtuu, että rangaistavat väärinkäytökset eivät tule helposti edes asianomistajan tietoon. Lisäksi heränneiden epäilyjen varmentaminen ja rikosilmoituksen ja syytepyynnön täsmäntäminen on asianomistajalle vaikeaa.

Rikoksella aiheutetun vahingon ollessa yksittäisen velkojan osalta vähäinen hän ei usein pidä tarkoituksenmukaisena esittää syytepyyntöä tai itse nostaa syytettä. Velkojat ovat yleensä enemmän kiinnostuneita velan takaisinmaksusta kuin rikoksesta epäillyn syytteeseen saattamisesta. Rikoksella aiheutettu kokonaisvahinko voi olla kuitenkin huomattava ja yhteiskunnan kannalta voisi olla perusteltua rikoksen tekijän asettaminen syytteeseen.

Asianomistajarikosten erityinen yhden vuoden vanhentumisaika voi aiheuttaa syyteoikeuden tahattoman umpeen kulumisen, mikäli velkoja ja velallinen pyrkivät neuvotteluteitse pääsemään yhteisymmärrykseen velan takaisinmaksusta. Toisaalta velkoja saattaa käyttää asianomistajan yksinomaista syyteoikeutta tällaisissa neuvotteluissa epäasiallisesti hyväkseen ja painostaa velallisen kohtuuttomaan sopimukseen.

Suuri osa velallisen rikoksista tulee tuomioistuinin käsittelyyn veroviranomaisten syytepyynnön tai rikosilmoituksen perusteella. Veroviranomaisilla ei kuitenkaan ole voimassa olevan lainsäädännön mukaan erityistä oikeutta ilmoittaa muista kuin vero-, konkurssi- ja eräistä kirjanpitorikoksista. Velallisen epärehellisuuden osalta veroviranomaiset ovat toimivaltaisia, mikäli asianomistaja-aseman edellytykset täyttyvät. Hallitus on antanut esityksen eduskunnalle (HE 25/1993 vp) verohallintolain (188/91) muuttamiseksi siten, että verohallituksella ja lääninverovirastolla olisi syyteilmoitusoikeus tietoonsa tulleista kirjanpitorikoksista. Mikäli velallisen epärehellisyys olisi virallisen syytteen alainen, se saataisiin muun rikostutkinnan yhteydessä paljastuessaan viranomaisten omasta toimesta tuomioistuinkäsittelyyn. Ehdotettu muutos on perusteltu myös siitä syystä, että kyseisen rikoksen tutkiminen edellyttää säännönmukaisesti velallisen kirjanpidon tarkastamista, eikä tavallisella velkojalle ole siihen erityistä oikeutta. Käytännössä veroviranomaisten suorittama kirjanpidon tarkastaminen on taloudellisen rikollisuuden ennaltaehkäisyä ja syytetoimien kannalta ratkaisevassa asemassa.

Velallisen epärehellisuuden pysyttäminen asianomistajarikoksena ei ole asianmukaista, sillä

se voi olla vakavaa taloudellista rikollisuutta. Yksittäisellä asianomistajalla, erityisesti jos hän on yksityishenkilö, ei ole mahdollisuuksia rationaaliseen syyteharkintaan varsinkaan silloin, kun häneen kohdistunut rikos on osa laajemmasta rikoskokonaisuudesta. Asianomistajarikokseksi soveltuvat paremmin sellaiset vähäiset rikokset, joissa on kyse tasa-arvoisemmassa asemassa olevista henkilöistä, eikä nykyaikaisesta, usein yritystoiminnan yhteydessä tehdystä, mahdollisesti lukuisiin henkilöihin, kohdistuvista rikoksista.

Velallisen rikoksilla loukattavien etujen rikosoikeudellista suojaa tulisi tehostaa nykyisestään. Yksi keino on säätää velallisen epärehellisyys virallisen syytteen alaiseksi, jolloin virallinen syyttäjä voi valvoa asianomistajan yksityistä intressiä laajempaa yleistä etua. Toisena toimenpiteenä ehdotetaan rikoslain 39 lukuun lisättäväksi törkeää velallisen epärehellisyyttä koskeva rangaistussäännös, jonka rangaistusasteikko olisi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Toimenpidettä puoltavat nykyisestä systematisoinnista johtuvien rajaveto-ongelmien ohella vararikkotekojen haitallisuus ja moitittavuus sekä yleisestävät näkökohdat.

3.4. Säännösten ajallinen soveltaminen

Suomi on ratifioinut YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/76) sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/90). Nämä molemmat yleissopimukset kieltävät rikoslainsäädännön taannehtivan soveltamisen ja vahvistavat rikoslainkäytössä noudatettavaksi lievemmän lain periaatteen. Rikoslain voimaantuloa koskevan asetuksen 3 §:n 1 momentti (770/90) sisältää rikoslain ajallista ulottuvuutta koskevan perussäännöksen. Rikoksen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa rikoksen tekohetkellä. Tämä merkitsee sitä, ettei ennen ehdotettujen säännösten voimaantuloa tehtyjen rikosten syyteoikeuden vanhentumisaika piteneisi. Myöskään syyteoikeuden muuttaminen taannehtivasti ankarampaan suuntaan ei ole mahdollista. Tämä ilmenee rikoslain voimaantuloa koskevan asetuksen 14 §:n 2 momentista. Sen mukaan virallinen syyttäjä ei saa ilman asianomistajan syytepyyntöä nostaa syytettä rikoksesta, joka

tekohetkellä oli asianomistajarikos, vaikka se olisikin virallisen syytteen alainen syytettä nostettaessa.

4. Esityksen vaikutukset

Lakiehdotuksella ei ole taloudellisia tai viranomaisorganisaatiota koskevia vaikutuksia.

5. Esityksen valmistelu

Esitys on valmisteltu virkatyönä oikeusministeriössä. Valmistelun aikana on kuultu luottamusaseman väärinkäytön ja velallisen epärehellisyys syyteoikeuden sekä törkeän velallisen epärehellisuuden osalta valtiovarainministeriötä, pankkitarkastusvirastoa, keskusrikospoliisia ja Suomen Pankkiyhdistys r.y:tä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Rikoslaki

32 luvun 1 §. *Kätkemisrikos*. Kätkemisrikoksen esirikoksena voisi olla myös velallisen petos, törkeä velallisen petos ja velallisen vilpillisyys. Voimassa olevasta laista poiketen nämä rikokset on mainittu säännöksessä kukin erikseen. Tämä johtuu ensiksikin siitä, että velallisen petostyyppiset rikokset eivät muodosta samanlaista kokonaisuutta kuin eri tekomuodot kätkemisrikossäännöksessä nykyisin mainituissa rikoksissa. Niissä rikoksen perustekomuotoa törkeämpi ja lievempi tunnusmerkistö edellyttää aina myös perustekomuodon tunnusmerkistön täyttymistä. Velallisen vilpillisyyden sijaan poikkeaa velallisen petoksesta siten, ettei se edellytä hyötymistarkoitusta ja että myös törkeästä huolimattomuudesta tehty velallisen petosta vastaava menettely on rangaistava. Toiseksi on haluttu edelleen jättää kätkemisrikoksen soveltamisan ulkopuolelle lievimät velallisen petostyyppiset rikokset eli velallisrikkomukset.

Uutta säännöstä voitaisiin soveltaa, kun joku ryhtyy omaisuuteen, jonka toinen on saanut jollakin mainituista rikoksista tietoisena siitä, miten omaisuus on saatu. Nämä velallisen rikokset edellyttävät kaikki täytäntöönpanotai selvitysmenettelyssä tapahtunutta väärinkäytöstä, joten niistä ei voi olla kysymys, jos velallinen on siirtänyt omaisuuttaan toiselle ennen tällaista menettelyä, vaikka hän jo silloin olisi ollut taloudellisessa kriisitilassa. Tällaisessa tapauksessa menettelyä on arvosteltava velallisen epärehellisyyttä koskevan säännöksen mukaan. Velallisrikkomus (39 luvun 5 §) ei

kuitenkaan voisi olla kätkemisrikoksen esirikos.

Velallisen petoksen tekotavoista kysymyseen tulee lähinnä omaisuuden salaaminen konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä. Velallisen petoksessa edellytetään lisäksi tekijän toimineen hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä. Tyypillisessä tapauksessa velallinen salaa konkurssipesään kuuluvaa omaisuutta voidakseen luovuttaa sen jollekin toiselle. Kätkemisrikossäännöstä voitaisiin soveltaa, vaikka ajatus omaisuuden luovuttamisesta olisi syntynyt vasta salaamisen jälkeen. Jos velallinen on kavaltanut omaisuuden, kätkemisrikossäännöstä voidaan soveltaa myös sillä perusteella. Säännöksen yhtenä tavoitteena on saattaa tällaiset asiallisesti toisiinsa rinnastuvat tekotavat yhtäläisen arvostelun kohteeksi.

Törkeästä velallisen petoksesta voi olla kysymys, jos velallisen petoksessa tavoitellaan huomattavaa hyötyä tai velallinen vahvistaa väärän tai harhaanjohtavan tiedon tuomioistuimessa oikeaksi. Velallisen vilpillisyydestä on kysymys sellaisessa velallisen petosta muistuttavassa teossa, jonka velallinen tekee ilman hyötymistarkoitusta joko tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.

Kätkemisrikosta arvosteltaessa ei voida suoraan hakea johtoa siitä, mihin mainituista velallisen rikoksista omaisuutta luovuttanut henkilö on syyllistynyt. Kysymyksessä oleva omaisuus voi olla osa törkeällä velallisen petoksella saatua omaisuutta, mutta kätkijän osuus voi olla silti vain vähäinen. Jos taas esirikos on velallisen vilpillisyys, kätkemisri-

kokseen syyllistyvän on oltava tietoinen siitä, että omaisuus on rikoksella saatua, vaikka esirikoksen tekijän viaksi jäisikin vain törkeä huolimattomuus. Toisaalta jos velallinen törkeän huolimattomuutensa vuoksi on salannut jotakin konkurssipesään kuuluvaa, jonka toinen ostaa tietoisena siitä, että se olisi pitänyt ilmoittaa, ostajan menettelyä ei ole syytä arvioida lievemmin pelkästään siitä syystä, että velallisen vilpillisyys arvostellaan lievemmin kuin velallisen petos.

Kätkemisrikossäännöksen soveltamiseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen hallituksen esityksessä (HE 66/1988 vp). Kätkemisrikoksen tekotapojen, kohteen, tunnusmerkistön täyttymisajankohdan, liitännäisyyden esirikokseen ja rikoksen edellyttämän tahallisuuden osalta voidaan viitata näihin perusteluihin. Kätkemisrikoksen kohteena olevaa omaisuutta koskevien perustelujen osalta on kuitenkin otettava huomioon, että viittauksella rikoksella saadun saatavan hyväksikäytön arvosteleminen jälkikiskontana ei ole enää vaikutusta, koska eduskunta poisti hallituksen esityksestä niin sanottua jälkikiskontaa koskeneen säännöksen (ehdotettu rikoslain 36 luvun 6 §:n 3 momentti). Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM n:o 6/1988 vp) poistamista perustellaan sillä, että jälkikiskontana kuvattu menettely on rangaistavaa jo kätkemisrikossäännöksen perusteella. Sama kannanotto sisältyy korkeimman oikeuden valtioneuvostolle rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisestä vaiheesta antamaan lausuntoon (korkein oikeus 4.3. 1988/OH 88/37). Lausunnon mukaan kätkemisrikoksessa käytetyn käsitteen 'omaisuus' piiriin kuuluvat myös saamisoikeudet. Saatavan katsomisella sellaiseksi omaisuudeksi, joka voi olla kätkemisrikoksen kohteena, on erityinen merkitys nyt ehdotetun muutoksen vuoksi, koska velallisen petosrikoksissa esiintyy usein myös saatavaan kohdistuvia tekoja.

Ehdotettu muutos vaikuttaa kätkemisrikoksen lisäksi rikoslain 32 luvun muidenkin kätkemisrikossäännösten eli törkeän kätkemisrikoksen (2 §), ammattimaisen kätkemisrikoksen (3 §), tuottamuksellisen kätkemisrikoksen (4 §) ja kätkemisrikkomuksen (5 §) soveltamisalaan, koska ne kaikki rakentuvat osaksi kätkemisrikoksen tunnusmerkistön varaan. Säännöksen soveltamisalaa rajoittaa toisaalta se, ettei kätkemisrikossäännöksiä sovelleta henkilöön, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on

saatu (6 §:n 1 momentti). Uudistettujakaan säännöksiä ei sovellettaisi myöskään rikoksentekijän kanssa yhteistaloudessa asuvaan henkilöön, joka ainoastaan käyttää tai kuluttaa rikoksentekijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin hankkimaa omaisuutta (6 §:n 2 momentti). Tämä rajoitussäännös on erityisen tärkeä, koska puheena olevilla velallisen rikoksilla saatu omaisuus ilmeisesti varsin usein on ainakin jonkin aikaa rikoksentekijän lisäksi hänen kanssaan asuvien henkilöiden käytössä. Näidenkin säännösten soveltamiseen liittyviä perusteita on selostettu mainitussa hallituksen esityksessä.

36 luvun 8 §. *Syyteoikeus*. Pykälän 2 momentin mukaan luottamusaseman väärinkäyttö olisi virallisen syytteen alainen myös silloin, kun se kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen oikeushenkilöön. Oikeushenkilöt jakautuvat kahteen pääryhmään: yhteisöihin ja säätiöihin. On kuitenkin olemassa oikeushenkilöitä, joiden oikeudellinen muoto on tulkinnanvarainen. Säännöksen tarkoituksena on kohdella samalla tavoin erilaisiin julkisen valvonnan alaisiin oikeushenkilöihin kohdistuvia rikoksia. Tästä johtuen momentissa mainittaisiin kattavuuden vuoksi erikseen yhteisö ja säätiö sekä lisäksi muut oikeushenkilöt. Mikäli organisaation oikeushenkilöluonne on epäselvä, säännöksen sanamuotoa olisi tulkittava syytetyn eduksi.

Syyteoikeuden kannalta ei olisi merkitystä, onko oikeushenkilöllä oikeudellinen toimintakyky tai oikeuskelpoisuus. Oikeushenkilö voisi esimerkiksi purkautua konkurssin johdosta ilman, että se vaikuttaisi rikosten tutkintaan tai virallisen syyttäjän toimivaltaan.

Muutoksen ulottuvuutta rajoittaisi vaatimus oikeushenkilön olemisesta julkisen valvonnan alainen. Julkisella valvonnalla tarkoitetaan sellaista lainsäädäntöön perustuvaa erityistä viranomaisvalvontaa, joka kohdistuu oikeushenkilöihin esimerkiksi niiden harjoittaman toiminnan takia tai koska ne saavat yhteiskunnalta taloudellista tukea. Selkeimmän esimerkin tarjoavat rahoitusvalvonta, joka valvoo talletuspankkeja sekä luotto- ja rahoituslaitoksia (rahoitustarkastuslaki 503/93), sosiaali- ja terveysministeriön vakuutusyhtiöihin (vakuutusyhtiölaki 1062/79) ja oikeusministeriön säätiöihin (säätiölaki 109/30) kohdistama valvonta. Luottamusaseman väärinkäytön rangaistus-säännöksellä sekä oikeushenkilöihin kohdistuvalla viranomaisvalvonnalla on yhteneväiset päämäärät, ja syyteoikeuden muutoksella te-

hostetaan niiden toteuttamista. Tällaisessa valvonnassa on mahdollista havaita, onko valvonnallinen oikeushenkilö joutunut luottamusaseman väärinkäytön kohteeksi ja samalla arvioida esitutinnan aloittamisen tarpeellisuus.

Julkisena valvontana laajasti ymmärrettynä voidaan pitää myös poliisi-, vero- ja tulliviranomaisten kaikkiin kansalaisiin ja yhteisöihin kohdistuvaa rutiininomaista valvontaa. Uusi säännös, yhtä vähän kuin voimassa olevankaan lain asiamestien julkista valvontaa koskeva kohta, ei tarkoita tällaista yleistä valvontaa. Julkisella valvonnalla viitataan juuri sen toiminnan valvontaan, jossa luottamusaseman väärinkäyttöön on syylistytty. Säännöksen tavoitteena ei ole laajentaa virallisen syyttäjän syyteoikeutta esimerkiksi sillä perusteella, että työsuojeluviranomaiset valvovat yleisesti työsuojelua koskevien säännösten ja määräysten noudattamista työpaikoilla. Silti muutos voi ulottaa virallisen syyttäjän syyteoikeuden laajemmaksi kuin nyt esitetyt tavoitteet vaativat, mutta tällä ei liene käytännössä merkitystä, koska luottamusaseman väärinkäyttäminen on melko harvinainen rikos ja uuden syyteoikeussäännöksen piiriin tulevia väärinkäytöksiä esiintyy lähinnä taloudellisen toiminnan harjoittamisen yhteydessä.

39 luvun 1 a §. *Törkeä velallisen epärehellisyys.* Ehdotettu törkeää velallisen epärehellisyttä koskeva säännös on rakenteeltaan samanlainen muiden törkeiden varallisuusrikosten tunnusmerkistöjen kanssa. Säännös olisi perustunnusmerkistöstä erillinen pykälä, jossa lueteltaisiin tyhjentävästi edellytykset, joiden perusteella rikosta voitaisiin pitää törkeänä velallisen epärehellisytenä. Ehdotettu muutos ei vaikuttaisi voimassa olevaan rikoslain 39 luvun 1 §:n velallisen epärehellisuuden perustunnusmerkistöön.

Erityisinä seikkoina, joiden perusteella velallisen epärehellisyttä voitaisiin pitää törkeänä, ehdotetaan mainittavaksi

- huomattavan hyödyn tavoittelemine,
- huomattavan tai erityisen tuntevan vahingon aiheuttaminen velkojille ja
- teon erityinen suunnitelmallisuus

Velallisen epärehellisuuden perustunnusmerkistön mukainen teko on rangaistava vain, jos teko on tahallisen syyksiluettavissa tekijälle. Syyllisyysvaatimuksen täyttyminen ei edellytä, että tekijä tavoittelee itselleen tai toiselle taloudellista etua. Ainoastaan yhden tekotavan osal-

ta vaaditaan tekijän toiminnalta erityistä tarkoitusta. Omaisuuden ulkomaille siirtämisen tarkoituksena on oltava omaisuuden saattaminen velkojien ulottumattomiin.

Käytännössä velalliset kuitenkin useimmiten tekevät vararikkoteon estääkseen omaisuutensa käyttämisen velkojensa maksuun ja kyetäkseen itse jollain tavoin hyötymään omaisuudestaan. Ehdotuksen ensimmäisenä ankaroitamisperusteena mainitaankin se, että rikoksella tavoitellaan huomattavaa hyötyä. Tekijän päämääränä voi olla hyödyn tavoittelemine hänelle itselleen tai toiselle. Huomattavan suuren hyödyn arvioimisesta ei voida antaa markkamääräisiä ohjeita. Vertailukohtana voidaan käyttää muiden omaisuus- ja vaihdantarikosten törkeiden tekemuotojen soveltamiskäytäntöä. Törkeysarvostelussa tarkoituksen toteutumisella tai epäonnistumisella ei ehdotuksen mukaan olisi itsenäistä merkitystä.

Toiseksi perusteeksi ehdotetaan huomattavan taloudellisen tai erityisen tuntevan vahingon aiheuttamista velkojalle. Myös tällaisia tekoja voidaan pitää erityisen paheksuttavina. Vaikka rikoksella saavutettua taloudellista hyötyä usein vastaa uhrille aiheutettu vahinko, taloudellinen hyöty ja vahinko eivät ole kuitenkaan välttämättä toistensa vastinpareja. Säännöksen ulkopuolelle jäisi osa törkeänä pidettävistä velallisen vararikkoteoista, jolle tätä perustetta erikseen sisällytettäisi säännöksen. Huomattavalla taloudellisella vahingolla tarkoitetaan rahamääräisesti suurta menetystä. Erityisen tuntevan vahingon arvioinnissa pääpaino on rikoksen vaikutuksella uhrin yksilölliseen varallisuusasemaan. Teon seuraukset voivat olla uhrin taloudelliset olosuhteet huomioiden erityisen tuntevat, vaikka vahinko ei olisi markkamääräisesti arvioituna kovin suuri. Taloudellista vahinkoa voitaisiin pitää huomattavana myös silloin, kun yksittäisten velkojien menetykset yhdessä muodostuvat suureksi.

Vahingon aiheuttamisen ei tarvitsisi olla tarkoituksellista. Tahallisuusvaatimuksen sisältönä olisi se, että tekohetkellä tekijä tietää taloudellisten olosuhteidensa perusteella tekonsa voivan aiheuttaa huomattavaa tai erityisen tuntevaa vahinkoa yhdelle tai useammalle velkojalle ja että hän teollaan aiheuttaa maksukyvttömyytensä tai maksukyvyttömyytensä olennaisen pahenemisen. Lisäksi edellytettäisiin, että vahinkoa on aiheutunut myös todellisuudessa.

Kolmantena törkeän tekemuodon kriteerinä

olisi teon erityinen suunnitelmallisuus. Velallisen rikosten toteuttaminen edellyttää yleensä jonkinasteista suunnitelmallisuutta. Rikosta voitaisiin pitää törkeänä, jos teon suunnitelmallisuus olisi perustunnusmerkistön edellyttämää perusteellisempaa, yksityiskohtaisempaa, pitkälle menevää tai muutoin huomattavaa tekovääryyttä ilmentävää. Suunnitelmallisuudella voidaan pyrkiä esimerkiksi rikoksen menestykselliseen suorittamiseen tai vaikeuttamaan sen selvittämistä. Rikos voidaan toteuttaa pitkähkön ajanjakson kuluessa ja se voi koostua useista osateoista, jotka pyritään saamaan näyttämään laillisilta ja normaaliin liiketoimintaan kuuluvilta. Erityisesti pitkäaikaiset valmistelutoimet, valeoikeustoimet, erityistä taitoa ja vaivannäköä edellyttävät täytöntöönpanotoimet sekä neuvonantajien ja välikäsiensä käyttäminen ovat viitteitä teon suunnitelmallisuudesta.

Pykälässä erikseen mainitun ankaroittamisperusteen soveltuminen tehtyyn rikokseen ei vielä merkitsisi sitä, että tekoa olisi pidettävä törkeänä velallisen epärehellisyytenä. Lisäedellytyksenä olisi se, että teon kokonaisarvostelussa päädyttäisiin pitämään rikosta törkeänä.

Törkeän velallisen epärehellisyyden rangaistusasteikko olisi vankeutta vähintään neljä

kuukautta ja enintään neljä vuotta. Rangaistusasteikko vastaisi omaisuus-, vaihdanta- ja talousrikoksissa yleisesti käytettyä törkeiden tekemuotojen asteikkoa. Se olisi sama kuin esimerkiksi törkeässä velallisen petoksessa, törkeässä petoksessa ja törkeässä väärennyksessä.

39 luvun 9 §. *Syyteoikeus*. Pykälän 1 momentista ehdotetaan poistettavaksi velallisen epärehellisyyttä koskeva maininta, jolloin velallisen epärehellisyydestä tulee rikoslain voimaansaattamisesta annetun asetuksen 16 §:n mukaan virallisen syytteen alainen rikos.

Pykälän 2 momentissa määritellään, ketkä ovat velallisen rikoksissa asianomistajia. Nykyisin velallisen epärehellisyyden ja velkojan suosinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset tunnetut velkojat. Näiden rikosten lisäksi ehdotetaan säännöksessä mainittavaksi törkeä velallisen epärehellisyys.

2. Voimaantulo

Muutokset ehdotetaan tuleviksi voimaan heti, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain 32 luvun 1 §, 36 luvun 8 §:n 2 momentti ja 39 luvun 9 §:n 1 ja 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa (769/90), ja
lisätään lain 39 lukuun uusi 1a § seuraavasti:

32 luku

Kätkemisrikoksista

1 §

Kätkemisrikos

Joka kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää toiselta varkaus-, kavallus-, ryöstö-, kiristys-, petos-, kiskonta- tai maksuvälinepetosrikoksella taikka velallisen petoksella, törkeällä velallisen petoksella tai velallisen vilpillisyydellä saatua omaisuutta taikka muulla tavoin ryhtyy sellaiseen omaisuuteen, vaikka tietää, että omaisuus on tällä tavalla saatu, on

tuomittava *kätkemisrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

36 luku

Petoksesta ja muusta epärehellisyydestä

8 §

Syyteoikeus

Syyte ilmoitus ei ole kuitenkaan tarpeen luotamusaseman väärinkäytöstä, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamisen tai

jos asioiden hoitaminen perustuu lain tai viranomaisen määräykseen tai jos rikoksen on tehnyt asianajaja tai muu henkilö, joka on tehtävässään julkisen valvonnan alainen tai siihen rinnastettavassa asemassa, taikka teko kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön.

39 luku

Velallisen rikoksista

1a §

Törkeä velallisen epärehellisyys

Jos velallisen epärehellisyydessä

- 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,
- 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tunnettua vahinkoa velkojille tai
- 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja velallisen epärehellisyys on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä velallisen epärehellisyydestä*

tä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

9 §

Syyteoikeus

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä velallisrikkomuksesta eikä velkojansuosinnasta, ellei asianomistaja ilmoita sitä syytteeseen pantavaksi.

Velallisen epärehellisyyden, törkeän velallisen epärehellisyyden ja velkojansuosinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset tunnetut velkojat. Velallisen petoksen, törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrikkomuksen asianomistajia ovat kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 199 .

Helsingissä 5 päivänä marraskuuta 1993

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Hannele Pokka*

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain 32 luvun 1 §, 36 luvun 8 §:n 2 momentti ja 39 luvun 9 §:n 1 ja 2 momentti,
 sellaisina kuin ne ovat 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa (769/90), ja
lisätään lain 39 lukuun uusi 1a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

32 luku

Kätkemisrikoksista

1 §

Kätkemisrikos

Joka kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää toiselta varkaus-, kavallus-, ryöstö-, kiristys-, petos-, kiskonta- tai maksuvälinepetosrikoksella saatua omaisuutta taikka muulla tavoin ryhtyy sellaiseen omaisuuteen, vaikka tietää, että omaisuus on tällä tavalla saatu, on tuomittava *kätkemisrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

1 §

Kätkemisrikos

Joka kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää toiselta varkaus-, kavallus-, ryöstö-, kiristys-, petos-, kiskonta- tai maksuvälinepetosrikoksella *taikka velallisen petoksella, törkeällä velallisen petoksella tai velallisen vilpillisyydellä* saatua omaisuutta taikka muulla tavoin ryhtyy sellaiseen omaisuuteen, vaikka tietää, että omaisuus on tällä tavalla saatu, on tuomittava *kätkemisrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

36 luku

Petoksesta ja muusta epärehellisyydestä

8 §

Syyteoikeus

Syyte ilmoitus ei ole kuitenkaan tarpeen luotamusaseman väärinkäytöstä, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamisen tai jos asioiden hoitaminen perustuu lain tai viranomaisen määräykseen taikka jos rikoksen on tehnyt asianajaja tai muu henkilö, joka on tehtävässään julkisen valvonnan alainen tai siihen rinnastettavassa asemassa.

8 §

Syyteoikeus

Syyte ilmoitus ei ole kuitenkaan tarpeen luotamusaseman väärinkäytöstä, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamisen tai jos asioiden hoitaminen perustuu lain tai viranomaisen määräykseen *tai* jos rikoksen on tehnyt asianajaja tai muu henkilö, joka on tehtävässään julkisen valvonnan alainen tai siihen rinnastettavassa asemassa, *taikka teko kohdistuu julkisen valvonnan alaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön.*

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

39 luku

Velallisen rikoksista

1 a §

*Törkeä velallisen epärehellisyys**Jos velallisen epärehellisyydessä**1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,**2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tun-
tuvaa vahinkoa velkojille tai**3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti
ja velallisen epärehellisyys on myös kokonaisu-
utena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuo-
mittava **törkeästä velallisen epärehellisyydestä**
vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja
enintään neljäksi vuodeksi.*

9 §

Syyteoikeus

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä *velallisen epärehellisyydestä*, velallisrikkomuk-
sesta eikä velallisensuosinnasta, ellei asianomis-
taja ilmoita sitä syytteeseen pantavaksi.

Velallisen epärehellisyyden ja velkojain-
suosinnan asianomistajia ovat velallisen teon
aikaiset tunnetut velkojat. Velallisen petoksen,
törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpilli-
syyden ja velallisrikkomuksen asianomistajia
ovat kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytän-
töönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat.

9 §

Syyteoikeus

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä
velallisrikkomuksesta eikä velallisensuosinnas-
ta, ellei asianomistaja ilmoita sitä syytteeseen
pantavaksi.

Velallisen epärehellisyyden, *törkeän velallisen
epärehellisyyden* ja velkojainsuosinnan asian-
omistajia ovat velallisen teon aikaiset tunnetut
velkojat. Velallisen petoksen, törkeän velallisen
petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrik-
komuksen asianomistajia ovat kysymyksessä
olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenette-
lyyn osallistuvat velkojat.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 199 .*

